

JEGYZETFÜZETEMBŐL

GOBBY FEHÉR GYULA

ÉRTÉKEK ÉS CÉLOK ZŰRZAVARÁBAN

Sokan panaszkodnak mostanában, hogy nem értik saját gyermekeiket, nem képesek követni gondolatmenetüket, főleg nem tudnak rájuk hatni, mert azok egész más értékrendszerben gondolkodnak, mint ők. Azt is gondolhatnánk, hogy egyszerű generációs félreértésről van szó, hiszen az öregek sohasem „értették meg” a fiatalokat. Ha alaposabban utána nézünk a dolognak, megdöbbentő az eredmény. A mi társadalmunkban egyszerűen nem létezik kialakult értékrendszer. Zűrzavar, összevisszaság, tudatlanság van az emberek fejében. Nem véletlenül.

Közvetlen környezetünk az utóbbi száz évben folyamatosan viharos változásoknak volt kitéve. Itt sokan élnek még, akiknek nevelésében az osztrák–magyar iskolarendszer alapelvein felnőtt tanítók vettek részt. Másokat a délszláv királyság iskolái oktattak. A középnemzedék minden régi elvet, tanítást és értéket kötelezően elvetett, előbb a sztálinista–kommunista erkölcsöt, majd a helyére lépett szocialista öngazgatási értékrendszert tanulta. Meg sem kíséreltem elemezni, hogy az milyen volt, de megállapítható, hogy annak még volt valamiféle rendszerezett struktúrája, viszont helyére maga a káosz lépett. Sem az iskolák, sem a közintézmények nem szakítottak nyilvánosan a régi renddel, hanem ki-ki a saját kívánsága, saját feje szerint válogatott a propagálandó értékek között. Látható ennek nyoma az egymás után következő, mind pusztítóbb hatású iskolareformokban, látható ez a közvélemény teljes anarchiájában, látható a törvények összevisszaságában, az igazságügy rendezetlenségében, a sok száz párt zavaros kapkodásában, a mindennapi élet szinte minden vonatkozásában.

Nincs vége a zűr okozati felsorolásának: ugyanis a médián keresztül begyűrűzik hozzánk a világban is válságban levő értékrendszerek kuszasága. Még az annyira tisztelt és vágyott nyugaton is értékválság van, a fogyasztói civilizáció most küzdi le a hagyományos gondolkodásmód végvárait. Szóval mindenütt folyik a küzdelem az emberi életnek és együttélésnek olyan szabályozórendszereiért, amelyek lehetővé tennék az emberi közösség tartós fennmaradását, hiszen bizonyos önkorlátozás és rend nélkül az nem elképzelhető. Ehhez a világválsághoz tettük mi hozzá saját balkáni történelmünkéből és jelenünkéből adódó káoszunkat. Csoda-e, ha szinte azt volna kedvünk megkérdezni: nevezhetjük-e egyáltalán civilizációnak azt, ami nálunk uralkodik? Jogossá teszi a kérdés feltevését, ha megvizsgáljuk, milyen válaszokat képes adni az ember örökös dilemmáira a ma intézményrendszere, a család, az iskola, a nyilvánosság. Jogossá teszi a kérdés feltevését, ha megvizsgáljuk, miért nem fogadják el a mai gyerekek e válaszokat, miért nem tartják hiteleseknek vagy igazaknak azokat.

A legegyszerűbb megérteni a dolgot, ha áttekintjük, hogyan viszonyul a társadalmunk néhány örökösnek tekintett emberi értékhez. Vegyük például a mindennapi tevékenységünket, a munkát. Valaha azt tanultuk, alapvető értéke életünknek a munka. Ezt verte fejünkbe hittanórán a tiszteletes úr, aki a Bibliát meg Luther Mártont idézte bőven, s ezt verte fejünkbe a tanár, aki Marxot meg Engelst idézte, hiszen szerintük a munka tette emberré az embert. Ma milyen értéke van gyermekeink szemében annak a parancsnak, hogy: Dolgozz? A gyerekek nagyon éles szeműek, pontosan látják, mennyit ér, ha valaki látástól vakulásig dolgozik. Vajon nálunk az boldogul, aki szorgalmas? Az érvényesül, aki önfeláldozóan és becsületesen munkálkodik? Mondhatunk mi a gyermeknek, amit akarunk, ha saját szemével látja, hogy itt az vitte legtöbbre, aki csalt és lopott, aki becsapta embertársait, vagy aki halomra gyilkoltatott másokat. Mit ér az örök emberi parancs, ha nincs semmi fogantatja? Nem tűnünk kissé nevelésesnek saját szemünkben, mikor dolgozni tanítjuk a gyereket, ahelyett, hogy arra tanítanánk: Élvezd az életet, gyorsan elmúlik? Mert ezt az utóbbi parancsot harsogja feléje szinte minden médium. Nemcsak a környezet gyakorlata, hanem a fogyasztói társadalom mindenünnen áradó reklámáradata is. A munkaképes felnőtt lakosság mindössze egyharmada van állásban. Az állásban levőknek csak valamivel több mint a fele dolgozik valóban, a többiek csupán a társadalombiztosítás miatt tartják fenn a munkaviszonyt. Aki dolgozik, keservesen számolgatja a keresetét, a kínai boltokban vásárolja a ruháit, gyerekeit nyaralni nem viszi, örül, ha elsejéig kihúzza valahogy. Az meg, aki luxuskocsiban rohangál, aki mindenkinek italt rendel a vendéglőben, aki kastélyt építtet a szomszéd utcában, az nem ilyenfajta munkából szerezte pénzét. A következtetést könnyen levonja minden gyermek.

Még egy példát felhozok. Valamikor mindenki tudta, hogy örök emberi parancs: Szeresd felebarátodat! Gondolom, ma is ezt tanítja minden becsület

ember a gyerekeivel, erre oktatja a diákot minden rendes tanár az iskolában. Ezt tanítja minden világvallás, erről beszél az emberi nem nagy gondolkodóinak sok-sok műve, erről szól a művészet. Csakhogy a társadalom gyakorlata nálunk többféle módon tagadja ezt a parancsot. Tagadja akkor, mikor a munkakéresőknek nem ad munkát. Tagadja akkor, mikor a rászorulóknak olyan segílyt ad, amelyből nem lehet megélni. Tagadja akkor, mikor a beteget csak akkor műtik a kórházakban, ha az külön kifizeti a költségeket. Tagadja akkor, mikor túri a másság gyalázását. A folyamat kezdete egzakt módon meghatározható, időben rögzíthető. Akkor kezdődött, mikor Milošević kimondta híres mondatát Kosovo Poljében: „Benneteket senki sem bántalmazhat.” Azt jelentette: Benneteket nem, másokat igen. Attól kezdve ahányszor szerb hivatásos politikus kimondta: ezt akarja a nép, csupán a szerb népet értette alatta, a többiek nem léteztek számukra. Odáig jutottunk, hogy ma országos szinten törvényekkel védelmeznék tömeggyilkosokat. Népi hőssé váltak olyan bűnözők és közönséges rablók, mint amilyen a lelőtt Arkan volt. Tüntetnek olyan gyilkosok bíróság elé állítása ellen, mint amilyen a hírhedt Legija, aki pénzért irtotta a főnöke politikai ellenfeleit. A választásokon képviselőnek jelölnek Hágában ülő háborús bűnösöket, akik nyilvánosan arra biztatták a népet, hogy rozsdás kanállal vágják el a nyakát más népeknek. Sehol a hajdani alapparancs az önkorlátozásról és önmegtartóztatásról. Sehol a felebarát szeretete. Végletesen teljesül a reklámpiar alaptétele: Szeresd önmagadat! Mintha szerethetné az ember csupasz önmagát, mások jelenléte, tudomásulvétele, elismerése és megbecsülése nélkül.

Talán elég ez a két példa rá, hogy megértsük, nagy bajban van a társadalmunk, mert értékek és célok zűrzavarában élünk. A törvénytelenység, pontosabban szólva minden regula, szabályozás és rend hiánya kiterjed az élet minden területére. A szociológia ezt a jelenséget anómiának hívja. Az emberi viszonyokban sehol nem lehet rendszert építeni, mert szétzüllöttek az alapvető kapcsolatok. És még nagyobb baj lesz a jövőben, hiszen nem tanítjuk gyermekeinkkel az emberi élet igazi céljait. Hogyan tiszteljék apjukat és anyjukat, ha azok zűrzavart teremtettek körülöttük? Hogyan tartsák be a Ne lopj! parancsát, ha megélni sem képesek? Hogyan tartsák be a Ne ölj! parancsát, ha itt a gyilkosok a hősök? Nehéz idők járnak, és nem lesz könnyebb a jövőnk sem, ha gyorsan nem sikerül megteremteni azt az egyensúlyt, amely emberi keretek közé szorítja az önzés, a mohóság és a féktelen önmegvalósítás megnyilvánulásait. Megfigyelhető, hogy a legtöbb gyerek számára az élet értelmetlen és céltalan. Képtelenek felfedezni saját helyüket a világban. Belátható és igazolható értékrendszer híján az ember kiesik a civilizációból. Céltalanul hanyódik ide-oda, mint szélfűtta kóró. Hány élet megy tönkre a szemünk előtt, mire gyerekeink érdekében végre valamit teszünk?

TOLMÁCSOK BIRODALMA

Május elsejétől huszonöt ország tagja az Európai Uniónak. Nekünk is fontos ez, hiszen anyaországunk is belépett az Unióba. Az EU hivatalos honlapja, joganyaga és dokumentációja magyarul is elérhető számunkra.

Nem olcsó dolog ez az Unió számára. A hivatalos nyelvek száma elsejétől tizenegyről húszra nőtt. Vagyis a többnyelvűséget biztosító döntés alapján a fordítandó nyelvek száma nyolcvankét százalékkal nőtt. Az Európai Bizottságnál a lefordítandó oldalak mennyisége várhatóan negyven százalékkal emelkedik. Tavaly 1 480 000 oldalt fordítottak a tolmácsok, az idén 2 065 000 oldal a várható mennyiség. Az Európai Unió a tolmácsok birodalma. A fordítási költségek tavaly 550 millió eurót tettek ki, az idei terv 800 milliót fordít erre a célra. A brüsszeli bizottság egyelőre minden új nyelvhez hatvan fordítót kíván alkalmazni. Mondom egyelőre, mert minden kiszámítottság ellenére még nem tudják megállapítani, hogy ez az állomány fedí-e majd a szükségleteket. Arról viszont hoztak elvi határozatot, hogy az idén külsősökkel, nem állandó munkaviszonyban levő emberekkel készítetik a nem sürgős munkákat, hogy ezáltal is féken tartsák a folyton-folyvást növekvő adminisztráció létszámát.

Nekünk a Vajdaságban volt a tolmácsokkal tapasztalatunk. Másfél évtizede több fordítószolgálat működött környezetünkben, a nyelvi egyenrangúságot biztosították. Azt hiszem, jogosan állapítom meg, hogy munkájuk megérte a rájuk fordított pénzösszeget. Minden jogszabály és minden hivatalos közlemény, minden dokumentum kapható volt az itt élő népek nyelvén, és a legtöbb képviselő-testületben is felszólalhattak az emberek anyanyelvükön. Az emberi méltóságot, az emberek megbecsülését biztosították a tolmácsok. Nem takarított meg a társadalom semmit azáltal, hogy megsemmisítették ezeket a szolgálatokat. Az emberek értéke devalválódott vele, civilizációs értékrendszerünk ment tönkre, mindnyájan kárát látjuk. De térjünk vissza az Európai Unió helyzetéhez.

Jelenleg Brüsszelben hetvenöt magyar tolmács dolgozik. Többségük a pesti ELTE Fordító és Tolmácsképző Központjában végzett, de van köztük néhány, akik külföldön tanultak. A brüsszeli bizottság legnagyobb gondja nem velük van, kiderült, hogy lett és máltai tolmácsból egyszerűen nincs elég a világon. Ők még az eddig megszokott rend alapján fontosnak tartott plenáris ülések tolmácsolására sem elegendők. Először történik meg, hogy a kiemelt célzatú egyenrangúság nem valósul majd meg a plenáris üléseken, mert egyelőre nincsen, aki erről a két nyelvről más hivatalos nyelvekre közvetít.

Az alkotmányügyi bizottság most javasolta, hogy át kell gondolni, mely anyagokat kell kötelezően milyen nyelvre fordítani, félnek, hogy belefulladás

a sok fordításba, sok bába közt elveszik a gyerek. Attól félnek, hogy a formalitások veszik el a bizottságok idejét, s a lényegi munkára kevesebb energia jut. A tolmácsolással foglalkozó főbizottság igazgatója, Brian Fox ismételten javasolta a közös nyelv bevezetésének az átgondolását, ő az eszperantót javasolja, mert tudja, hogy a nemzeti érzelmek heves hullámmását váltaná ki, akár az angol, akár a francia előtérbe helyezése.

Nem hiszem, hogy javaslatát bárki komolyan venné. A többnyelvűség nem valamiféle doktrína, hanem nagyon is gyakorlatias kérdés. Bármilyen jól beszél valaki egy idegen nyelvet, legszabatosabban mégis az anyanyelvén tud fogalmazni. A nyelv a kultúra hordozója is, ha a képviselők lemondának anyanyelvükről valamiféle gyakorlatiasság érdekében, jelképesen lemondának képviseleti jogukról is. Ismétlem, láttuk mi ezt már saját gyakorlatunkban, kicsiben ugyan, hiszen tizenöt évvel ezelőtt csak öt nyelv volt hivatalos használatban a Vajdaságban, de bebizonyosodott, hogy a nyelv nem csupán kommunikációs eszköz, vannak emellett más funkciói is. Gondolom, hogy szakkérdésekben, ahol fontosak a részletek, ahol meg kell egyezni nemcsak úgynevezett tartalmi kérdésekben, hanem a kompromisszumokat olykor a nyelvi megformálás biztosítja, elengedhetetlen minőségi tolmácsok alkalmazása.

Az Európai Unió minden adófizetője jelenleg évi 28 eurót fizet a brüsszeli fordítók számlájára. A főigazgatóságon 441 állandó alkalmazott és 1500 szabadúszó dolgozik, számuk az idén ugrásszerűen megnő. Véleményem szerint szükség is van rájuk, addig jó, amíg a nyelvek egyenrangúságát nem vonja kétségbe senki, tartok tőle, ha ezt kikezdi, a baj csőstül jön, akárcsak nálunk.

Úgy gondolom, a többnyelvűség megvalósítását minden ország iskolarendszerében, tehát otthon kell kezdeni a tagállamoknak. Szerintem erre leggyorsabban és leghatásosabban a gazdasági érdekek vezetnek majd rá a lakosságot, hiszen minden ötletet, minden árut, minden újítást úgy lehet optimálisan eladni, ha a kommunikáció megfelelő nyelven történik. A kereskedőknek, a más nyelvekkel érintkező szakembereknek, üzemi vezetőknek, polgármestereknek, képviselőknek, közlekedési dolgozóknak, rendőröknek alapvető érdekük lesz, hogy több nyelven tudjanak. A nyelvek tanulásának és a többnyelvűségnek nagy jövőt jósolok Európa-szerte.

Talán egyszer még nálunk is rájönnek az emberek, hogy mások megbecsülésével, más nyelvek használatával, más népek ismeretével többre lehet menni, mint mások gyalázásával, lebecsülésével vagy megalázásával. Lehet, hogy erre az időre nem is kell olyan túl sokat várni. A tolmácsok birodalma a szomszédunk lesz.

HULL A FEJÜNKRE A SZEMÉT

Sétálni indulok az unokáimmal, a változó tavaszi időben kisütött a nap, levegőzni viszem a szobában lármázó gyerekeket. Alig lépünk néhányat a tömbház közös udvarának friss fűvén, hirtelen valami a fejemre száll, hajamba kapaszkodik, csapkodni kezdek. A gyerekek nevetnek. Nevetséges lehetek, ahogy hadonászok a levegőben, valami könnyű, de ragadós anyag csimpaszkodik belém, selymesen simul az ujjaimra, amikor végre elérem egyik végét. Hirtelenjében arra gondolok, valami hatalmas ökörnnyál, valamiféle pókháló ereszkedett rám, de nem az. Mikor szemem elé rántom, akkor látom csak, eltépett műanyag zacskó része került hozzám. Rózsaszínben játszó, átlátszó vacak, amit a tegnapi szél rántott a fákra, és most onnan hullott le rám, képtelen balettre készítette az unokák előtt, akik kacagva szemlélik az esetet.

Hullik a fejünkre a szemét, amit mi magunk hintünk szerteszét az utcákon. Milyen szomorú látvány a Duna-part mostanában. Nem tudom, szoktak-e sétálni a Kövesben vagy a Horgászszigeten, a fűvesek, a fák telis-tele vannak ezekkel a habkőnyű műanyag zacskókkal. Gondatlanságunk időtlen ideig maradandó bizonyítékai. Az emberi mocsok öröksége a földön. A fűzfák szomorúan lógó ágai úgy meg vannak tűzdelve e színes rongyokkal, mint a karácsonyfa díszekkel. Csakhogy a karácsonyfa alkalomra készül, díszei a család örömét fejezik ki, a szerencsétlen fűzfák meg akaratauk ellenére kapják águkra a sok cifraságot, az emberi önzés és a trehányság ékes nyomait. Védekezni nem tudnak ellene, következményeit szótlán viselik.

Az egész természet nyögi az ember szemétkötő tehetségének eredményét. Akármerre járunk, látjuk e cifra nyomorúságot. Még az ezerkilencszáznolcvanas években jártunk, amikor életemben először röptem az Atlanti-óceán fölött. Izlandra utaztam, az északi országok tartották Reykjavíkban évi tévéfesztiváljukat. Alig hagytuk el Írország partjait, furcsa, színes, csillogó hullámok látszottak a repülőgép ablakából, olyan volt, mintha elváltozott volna az óceán mélykék színe. Kérdeztem az utaskísérő kisasszonytól, mi lehet az oka a jelenségnek. Ő, az csak a sok szemét, uralom – világozott fel, kissé mosolyogva tudatlanságomon. Az Anglia és Franciaország szemete, ami néha szigetekké válik, és örökké úszik a vízen. Mivel nem kértem semmiféle italt tőle, a kisasszony ellibeggett más utasok felé, én meg egészen más szemmel bámultam lefelé, a végtelen szemétsziget megtévesztő csillogása irányában.

Most olvasom, hogy Kalifornia és a Hawaii-szigetek között kialakult egy akkora szeméttömb, amely nagyobb, mint Közép-Európa. Az amerikai meg a japán környezetszennyeződés termelte kontinens hárommillió tonna súlyú, főleg háztartási hulladékból áll, leginkább műanyag flakonok, igazi üvegek, műanyag zacskók és több millió öngyújtó alkotja anyagát. A tudomány szerint,

ha sorsára bízzák, az efféle műanyag hatszáz, hétszáz év alatt kezd elbomlani. A madarak le-leszállnak az imbolygó alkotmányra, időnként megtéveszti őket csillogása, bekapnak és lenyelnek egy-egy fényes műanyag darabkát, néha egyet a szép reklámöngyűjtők közül. Amelyik ilyet lenyel, az halálra ítéli magát. Teste az eső és a szél prédájává válik, beleragad az ember teremtette új kontinensbe.

Nem kell az Atlanti-óceánig utaznunk, hogy hasonló dolgot lássunk. Elég kísétálni a Dunáig. A Horgász-szigeten alig tudom visszaszerezni az unokáim kezéből, amit a vízparton fölszednek. Mire észbe kapok, már halásszák darabszámra a sörös- és üdítősfakonokat, van ott szárnyasbetét, csomagolásra használt színes fólia, WC-papírguriga, műanyag zsák és italosdoboz is, amennyit akarsz. Bár csak annyi lenne, amennyit én akarok! De bizony több van. Annyi van, hogy Dunát lehet rekeszteni vele.

Hetente írok a kultúráról, hetente javasolok valamit, miképpen lehetne fejleszteni kulturális életünket, többet tanulni, többet olvasni, fejlődni, de a fejünkre hulló szemétáradat bizonyítja, hogy valami alapvető baj van a mi kultúránkkal. Nemcsak a miénkel, hanem a legfejlettebb országok és népek kultúrájával is. Ott van a Kalifornia partjaihoz érő szemétkontinens, amit éppen maguk az amerikaiak meg a híres japánok alkottak meg. Mit mondjak az emberi kultúráról, mikor a kulturálatlanság uralkodik. Saját érdekeink ellen teszünk, saját jövőnket semmisítjük meg tudatosan. Az unokáink életét tesszük pokollá akarattal. És nem fognak össze a világ urai, nem tesznek az emberiség öngyilkossága ellen semmit az értelmiségiek, sem a politikusok, sem a leggazdagabbak, sem a mérnöki kamara, senki. Zöld pártok alakulnak világszerte, sokan látják a veszélyt, de még többen vesznek el a helyi uralomért folyó harcokban, többet ér nekik egy-egy nekik vetett hatalmi konc, mint az egész föld sorsa. Tulajdonképpen nem tesznek a jövőért semmi fontosat.

Az UNESCO szerint minden ember a bolygón évente több mint háromszáz kiló szemetet produkál. A papír eltűnik egy hónap alatt, a fadaraboknak öt-tíz év, az alumíniumdobozoknak két-háromszáz év kell a lebomláshoz. A műanyag örök életű. Ha eső éri, nap süti, szél cibálja, egymillió év múlva esik szét. Ezt az egymillió évet bízzuk mi, mai emberek, másokra. Ezt hagyjuk itt örökségül. Ennyit ér a tudásunk meg a jóakaratumk meg a műveltségünk. Ennyire szeretjük unokáinkat. Az a műanyag vacak, ami a hajamba ragadt valamelyik nap, amellyel bohóc módra küzdöttem az unokáim nagy derűtsége közepette, az éppen egymillió év múlva tűnik majd el a földről. Ha az emberi kultúra meg nem semmisíti addigra a földet is.